

Економіка

УДК 338.22

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15179697>

Тіньова економіка країни: основні теоретичні засади

Божидай Ірина Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-2227-219X>

Міненко Софія Іванівна

доктор філософії з менеджменту, доцент,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-3033-1911>

Ларін Віктор Іванович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0009-0006-3260-0838>

Божидай Ігор Петрович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Прийнято: 19.03.2025| Опубліковано: 29.03.2025

***Анотація.** Тіньова економіка є складним соціально-економічним явищем, що охоплює широкий спектр неформальної та нелегальної економічної діяльності, яка здійснюється поза межами державного регулювання. Її зростання створює значні виклики для економічної стабільності, фінансової безпеки та ефективного функціонування державних інституцій. В умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки проблема тіньової діяльності стає особливо актуальною, оскільки традиційні методи контролю та регулювання виявляються недостатньо ефективними.*

Мета дослідження – аналіз теоретичних основ та наукових підходів щодо тіньової економіки, що дозволить зробити вагомий внесок у розвиток методології для боротьби з цим явищем. Дослідження дасть змогу не лише уточнити та розширити існуючі підходи, а й створити нові інструменти для точного вимірювання і контролю за тіньовими процесами.

Методи дослідження включають системний та структурно-функціональний аналіз, порівняльний аналіз підходів до визначення тіньової економіки. Використано міждисциплінарний підхід, що поєднує економічні, соціологічні та правові аспекти.

Дослідження теоретичних основ тіньової економіки відіграє ключову роль у розкритті механізмів її функціонування та розробці дієвих заходів державного регулювання. Аналіз сучасних наукових концепцій свідчить про те, що це явище має комплексний характер, охоплюючи як економічні, так і соціальні аспекти.

Результати проведеного дослідження доводять, що без детального теоретичного опрацювання проблематики тіньової економіки неможливо створити ефективні методи її оцінювання та контролю. Відсутність узгодженого підходу до визначення цього явища та чинників, що його формують, суттєво ускладнює процес розробки стратегій з детінізації економіки.

Подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на вивченні інституційних і соціальних факторів, що сприяють розвитку тіньової

економіки, а також на аналізі впливу глобалізаційних процесів і цифрових технологій на її поширення. Удосконалення наукових підходів у цій сфері сприятиме створенню ефективних механізмів державного регулювання, що забезпечать прозорість економічних процесів та сприятимуть сталому розвитку країни.

Ключові слова: *тіньова економіка, мінізація, детінізація, неформальний сектор, економічне регулювання, соціально-економічні ризики, економічна безпека.*

The shadow economy of the country: basic theoretical principles

Bozhydai Iryna Ihorivna

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management, Business and Administration

State Biotechnology University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0003-2227-219X>

Minenko Sofia Ivanivna

Doctor of Philosophy in Management, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management, Business and

Administration

State Biotechnology University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0003-3033-1911>

Larin Viktor Ivanovych

PhD student of the third (educational and scientific) level of higher education

State Biotechnology University, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0006-3260-0838>

Bozhydai Ihor Petrovich

second (master's) level higher education student
State Biotechnology University, Kharkiv, Ukraine

Abstract. *The shadow economy is a complex socio-economic phenomenon that encompasses a wide range of informal and illegal economic activities that are outside the scope of state regulation. Its growth poses significant challenges to economic stability, financial security and the effective functioning of state institutions. In the context of globalisation and digital transformation of the economy, the problem of shadow activities is becoming particularly relevant, as traditional methods of control and regulation are not effective enough.*

The purpose of the study is to analyse the theoretical foundations and scientific approaches to the shadow economy, which will make a significant contribution to the development of a methodology to combat this phenomenon. The study will not only clarify and expand existing approaches, but also create new tools for accurate measurement and control of shadow processes.

The research methods include systemic and structural-functional analysis, comparative analysis of approaches to defining the shadow economy. An interdisciplinary approach combining economic, sociological and legal aspects was used.

The study of the theoretical foundations of the shadow economy plays a key role in revealing the mechanisms of its functioning and developing effective measures of state regulation. The analysis of modern scientific concepts shows that this phenomenon is complex, covering both economic and social aspects.

The results of this study show that without a detailed theoretical study of the shadow economy, it is impossible to create effective methods for its assessment and control. The absence of a coherent approach to defining this phenomenon and the factors that shape it significantly complicates the process of developing strategies for de-shadowing the economy.

Further research should focus on studying the institutional and social factors that contribute to the development of the shadow economy, as well as on analysing the impact of globalisation and digital technologies on its spread. Improving scientific approaches in this area will help to create effective mechanisms of state regulation that will ensure transparency of economic processes and contribute to the country's sustainable development.

Keywords: *shadow economy, shadowing, de-shadowing, informal sector, economic regulation, socio-economic risks, economic security.*

Постановка проблеми. Тіньова економіка є складним та багатовимірним явищем, що охоплює широкий спектр неформальної та нелегальної економічної діяльності, яка здійснюється поза межами офіційного державного регулювання. Її наявність суттєво впливає на макроекономічні показники, бюджетні надходження, соціальну справедливість та економічну безпеку країни. В умовах глобалізації та економічної нестабільності проблема тіньової економіки набуває особливої актуальності, оскільки її зростання може призводити до посилення корупції, нерівності доходів, зниження ефективності державного управління та деформації конкурентного середовища.

Науковий інтерес до цього питання зумовлений необхідністю теоретичного осмислення сутності тіньової економіки, її структурних характеристик та ключових чинників, що сприяють її поширенню. Важливими завданнями сучасної економічної науки є розробка методологічних підходів до оцінювання рівня тінізації економіки, визначення її впливу на соціально-економічний розвиток та розробка ефективних стратегій мінімізації її негативних наслідків.

З практичної точки зору, вивчення тіньової економіки має велике значення для формування дієвих інструментів державної політики, спрямованих на детінізацію економічних процесів. Розробка механізмів протидії тіньовим схемам, удосконалення податкової політики, підвищення прозорості фінансових

потоків та стимулювання легальної зайнятості є ключовими завданнями, які потребують системного підходу та міждисциплінарного аналізу.

Таким чином, дослідження тіньової економіки як багатогранного явища є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. Вивчення її теоретичних засад дозволить не лише глибше зрозуміти механізми її функціонування, але й сприятиме розробці ефективних заходів державного регулювання, що забезпечить стабільний економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми тіньової економіки демонструє значний інтерес наукової спільноти до цього явища, особливо в контексті його впливу на економічну безпеку держав. У статті «Тіньова економіка як фактор загрози фінансовій безпеці України» досліджується вплив нелегальної економічної діяльності на фінансову стабільність країни, розглядаються причини та наслідки тінізації, а також пропонуються шляхи її регулювання [1].

Інше дослідження, «Тіньова економіка в Україні: причини, масштаби та наслідки», аналізує детермінанти виникнення та розширення тіньової економіки в Україні, включаючи кризу фінансової системи, неефективність антикорупційних механізмів та нестабільність податкового законодавства. Автори також підкреслюють негативні наслідки тіньової економіки, такі як зменшення податкових надходжень та нерегульований розвиток економіки [2].

У статті «Тіньова економіка як негативний фактор на шляху до економічної безпеки України» висвітлюються різноманітні теоретико-методичні підходи до визначення тіньової економіки, а також аналізується її сучасний стан в Україні та порівнюється з іншими європейськими країнами. Автори виокремлюють як позитивні, так і негативні наслідки тінізації економіки, наголошуючи на переважанні негативних аспектів [3].

Аналізуючи сучасні дослідження, можна виділити кілька ключових аспектів:

- причини тіньової економіки: серед основних факторів виділяються високий рівень корупції, неефективність державного управління, надмірне податкове навантаження та нестабільність законодавства;
- наслідки тіньової економіки: зменшення податкових надходжень, погіршення фінансової безпеки держави, нерегульований розвиток економіки та зростання економічної злочинності;
- методи боротьби з тіньовою економікою: пропонуються заходи щодо зниження податкового навантаження, підвищення ефективності антикорупційних механізмів, стабілізації законодавства та покращення державного управління.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, залишаються невирішеними питання щодо впливу глобалізаційних процесів та цифровізації на масштаби тіньової економіки. Ця стаття спрямована на заповнення прогалин шляхом дослідження теоретичних засад тіньової економіки, оскільки це сприяє розумінню її механізмів і розробці ефективних заходів державного регулювання для стабільного економічного розвитку а також задля усунення чи мінімізації негативного впливу тіньової економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень, присвячених тіньовій економіці, в Україні все ще залишаються аспекти цього явища, які потребують додаткового вивчення і вирішення. Існуючі наукові праці дають часткове розуміння причин і наслідків тіньової економіки, однак ряд аспектів залишається недостатньо дослідженими, що обмежує можливості ефективної боротьби з цим явищем.

Аналіз теоретичних основ та наукових підходів щодо тіньової економіки дозволить зробити вагомий внесок у розвиток методології для боротьби з цим явищем. Дослідження дасть змогу не лише уточнити та розширити існуючі підходи, а й створити основу для формування нових інструментів для точного вимірювання і контролю за тіньовими процесами.

Це, у свою чергу, дозволить сформулювати рекомендації для органів державної влади та бізнесу щодо ефективної детінізації економіки, що сприятиме покращенню економічної ситуації в країні та посиленню соціальної стабільності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) Незважаючи на значний обсяг досліджень, присвячених тіньовій економіці, в Україні все ще залишаються аспекти цього явища, які потребують додаткового вивчення і вирішення. Існуючі наукові праці дають часткове розуміння причин і наслідків тіньової економіки, однак ряд аспектів залишається недостатньо дослідженими, що обмежує можливості ефективної боротьби з цим явищем. До таких невирішених питань відносяться:

1. Недостатня увага до оцінки впливу тіньової економіки на соціальні аспекти, такі як рівень безробіття, соціальна нерівність та бідність. Існуючі дослідження часто фокусуються на економічних аспектах, залишаючи осторонь соціальні наслідки, які є важливими для комплексного розуміння ефектів тіньової економіки.

2. Неадекватність існуючих методів вимірювання масштабу тіньової економіки в Україні. Існуючі методи оцінки часто дають змогу лише приблизно визначити частку тіньового сектору в економіці, тоді як точніші методики не завжди доступні або застосовуються на практиці.

3. Відсутність достатньої уваги до зв'язку між тіньовою економікою та державним управлінням. Проблеми, пов'язані з корупцією, низьким рівнем ефективності державних інституцій та їх взаємодією з нелегальним бізнесом, залишаються малодослідженими в контексті боротьби з тіньовою економікою.

Аналіз теоретичних основ та наукових підходів щодо тіньової економіки дозволить зробити вагомий внесок у розвиток методології для боротьби з цим явищем. Дослідження дасть змогу не лише уточнити та розширити існуючі підходи, а й створити нові інструменти для точного вимірювання і контролю за тіньовими процесами.

Це, у свою чергу, дозволить сформулювати рекомендації для органів державної влади та бізнесу щодо ефективної детінізації економіки, що сприятиме покращенню економічної ситуації в країні та посиленню соціальної стабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка є складним соціально-економічним явищем, яке існує в будь-якому суспільстві та має багатогранну природу. Її формування та розвиток залежать від різноманітних факторів, таких як політичні, економічні та соціальні умови, які визначають її масштаби та вплив на офіційну економіку. Історія виникнення тіньової економіки має глибоке коріння, і цей процес проходив через різні етапи, кожен з яких відзначався специфічними характеристиками в залежності від історичного контексту.

Ідеї, що передували формуванню концепції тіньової економіки, можна знайти ще в античні часи. В умовах рабовласницького господарства та феодалізму існували неформальні економічні відносини, які здебільшого мали характер контрабанди, нелегальної торгівлі, прихованої праці та ухилення від податків. Однак термін «тіньова економіка» був відсутній, і це явище розглядалося як окремі випадки, що не впливали на загальний економічний розвиток суспільства.

З початком індустріалізації, особливо в XIX столітті, коли в Європі та Північній Америці виникали нові форми економічної організації, з'являються передумови для розвитку тіньових економічних відносин. У періоди економічних криз, наприклад, під час Великої депресії 1929–1933 років, зростання безробіття та соціальна нестабільність сприяли збільшенню тіньової діяльності. Виникли нові форми нелегальної праці та підприємництва, такі як вулична торгівля, контрабанда та інші неофіційні економічні практики.

Поняття «тіньова економіка» (також часто використовуване як «нелегальна» чи «неформальна» економіка) з'явилося в економічній науці в середині XX століття, в період, коли економісти почали все більше звертати

увагу на ті економічні процеси, які відбуваються поза офіційною економічною системою та не відображаються в державних статистичних даних.

Термін «тіньова економіка» не був широко визнаний до 1970-х років. Однак, його коріння можна відстежити до раніше існуючих теорій і понять, таких як «нелегальна економіка», «чорний ринок» та «неформальна економіка», які з'являлися в різних контекстах впродовж XIX і початку XX століття. Зокрема, концепція чорного ринку стала важливою під час світових воєн, коли країни почали вводити контроль за цінами та наявністю товарів, а також у періоди економічних криз, коли розвивалися неформальні канали постачання.

Однак саме в 1970-1980-х роках з'явилися перші системні наукові роботи, які започаткували концептуалізацію тіньової економіки як окремого економічного явища. Один з перших і найвідоміших економістів, що систематизував і ввів поняття «тіньова економіка», – Фрідріх Шнайдер [4, 5]. Він працював над теоретичним осмисленням цієї теми в контексті економічних досліджень і ці напрацювання стали основою для подальших наукових розробок і визначення основних критеріїв тіньової економіки.

Сучасне трактування поняття «тіньова економіка» вітчизняними науковцями наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Визначення поняття «тіньова економіка» сучасними зарубіжними та вітчизняними науковцями

Автор, джерело	Визначення
Кундицький О. О., Сенишин О. С. [6]	Тіньова економіка визначається як сукупність економічних відносин, які відбуваються поза межами офіційної економіки і не фіксуються в національній статистиці.
Гордійчук М. [7]	Тіньова економіка включає діяльність, що здійснюється без належної реєстрації і не оподатковується, а також кримінальні економічні дії.
Кудласевич О. М., Новик Т. В. [8]	Тіньова економіка є частиною національної економіки, що здійснюється без контролю з боку держави і часто включає незаконні, але й легальні, не задекларовані економічні дії.

Приступа Т.В., Чайковська М.А. [9]	Тіньова економіка – це діяльність, яка здійснюється без належного контролю з боку уряду, і включає обіг незаконних товарів та послуг.
Зукаукас В. [10]	Економічна діяльність, яка здійснюється без дотримання законодавства та уникнення податків та / або нормативних актів.
Кіані М., Ахмед А., Заман К. [11]	У вузькому значенні – приховане господарство, яке можна охарактеризувати як сукупність легальних ринкових операцій, які не включаються до розрахунку валового внутрішнього продукту, а у широкому значенні – сукупність як легальних, так і нелегальних ринкових операцій, які не включаються до розрахунку ВВП.
Шнейдер Ф., Вільямс К. [12]	Тіньова економіка включає все ринкове виробництво легальних товарів та послуг, які є свідомо прихованими від органів державної влади з таких причин: уникнення сплати податків на дохід, на додану вартість чи інших податків; уникнення сплати внесків на соціальне страхування; уникнення дотримання певних законних стандартів на ринку праці, таких як мінімальна заробітна плата, максимальний робочий час, безпека тощо; уникнення дотримання певних адміністративних зобов'язань.
Фейг Е. [13]	Економічні дії і дохід, отриманий від них, які обходять або ухиляються від урядового регулювання, оподаткування, або спостереження.
Сміт Ф. [14]	Визначає як виробництво на ринку товарів і послуг, законне чи незаконне, яке не виявляється в офіційних оцінках валового внутрішнього продукту

Зведена інформація щодо трактування поняття «тіньова економіка» дозволяє побачити різні підходи, що підкреслює складність даної категорії та багатогранність, включаючи аспекти правові, економічні та соціальні.

Тіньова економічна діяльність є невід'ємною складовою процесу історичного розвитку соціально-економічних систем. На сьогоднішній день проблема тінізації економічних процесів залишається актуальною для більшості країн світу. Сучасний етап глобального розвитку, зокрема й в Україні, зумовлює

необхідність глибокого наукового аналізу основних аспектів тіньової економіки, їхньої ролі та наслідків для фінансово-економічної діяльності як окремих суб'єктів господарювання, так і держави в цілому.

Дослідження рівня тінізації економіки, проведені як українськими, так і зарубіжними вченими, свідчать про існування різних підходів до її вивчення. Наукові підходи, що використовуються теоретиками, демонструють широкий спектр трактувань, які, незважаючи на деякі відмінності в деталях, дозволяють чітко окреслити межі тіньової економіки та визначити її особливості. Спосіб розуміння тіньової економіки значною мірою залежить від вибору базових критеріїв, що визначають належність певних економічних відносин до цієї сфери.

Тіньова економіка є складним і багатогранним феноменом, який досліджується різними науковими підходами [15-17]. Кожен підхід акцентує увагу на різних аспектах цього явища, враховуючи його вплив на економічні, соціальні та політичні процеси в країні. Існує кілька основних концептуальних підходів до визначення сутності тіньової економіки:

1. Юридичний підхід. Юридичний підхід до тіньової економіки базується на визначенні її як суми економічних діяльностей, що здійснюються в порушення законодавства країни. Це можуть бути нелегальні види діяльності, такі як контрабанда, нелегальна праця, незаконне виробництво і торгівля товарами, що підлягають контролю. Важливою ознакою є порушення правил, норм і стандартів, встановлених державними органами. Згідно з цим підходом, тіньова економіка включає всі форми діяльності, які є криміналізованими чи знижують ефективність діючих законодавчих норм.

2. Економічний підхід. Економічний підхід фокусується на оцінці тіньової економіки через призму її впливу на ефективність економічної політики та використання економічних ресурсів. Тіньова економіка, згідно з цим підходом, може сприяти неефективному розподілу ресурсів, знижуючи темпи економічного розвитку, збільшувати дефіцит державного бюджету через

податкові втрати та заохочувати корупцію. Цей підхід акцентує увагу на економічних наслідках тіньової діяльності, таких як зменшення податкових надходжень, непрозорість ринку праці та недосконалість економічної статистики.

3. Соціологічний підхід. Соціологічний підхід розглядає тіньову економіку як соціальний феномен, що відображає відносини між державою та суспільством, а також як результат соціальних та економічних дисфункцій. Цей підхід підкреслює взаємодію між поведінкою окремих осіб та загальними соціальними процесами, такими як бідність, безробіття, недостатня соціальна підтримка та недовіра до інститутів держави. Тіньова економіка може бути наслідком соціальної нерівності, коли люди звертаються до неформальних або незаконних методів заробітку як способу забезпечити свої потреби.

4. Інституційний підхід. Інституційний підхід фокусується на ролі інститутів у формуванні та підтримці тіньової економіки. Згідно з цим підходом, виникнення тіньових економічних процесів є результатом недостатньо ефективних інститутів, таких як слабка правова система, корумповані державні органи або недостатнє економічне регулювання. Тіньова економіка може бути наслідком несправедливих або неефективних інститутів, які створюють можливості для незаконної діяльності або сприяють розвитку неформальних ринків.

5. Підхід на основі валового внутрішнього продукту (ВВП). Згідно з цим підходом, тіньова економіка визначається як частина економічної діяльності, що не відображається в офіційному валовому внутрішньому продукті (ВВП). Цей підхід намагається оцінити масштаби тіньової економіки через різні методи, такі як прямі опитування або непрямі оцінки (наприклад, через визначення частки грошових переказів, неформальних угод тощо). Однією з основних проблем є складність вимірювання тіньової економіки, оскільки багато її аспектів залишаються поза офіційним обліком.

6. Психологічний підхід. Цей підхід орієнтований на розуміння того, як психологічні фактори впливають на участь у тіньовій економіці. Відповідно до цього підходу, важливими є індивідуальні мотивації та моральні переконання людей, що можуть сприяти участі в неформальній економічній діяльності. Психологічний аспект включає розуміння, чому деякі люди готові ризикувати, виконуючи нелегальні операції, навіть коли це може мати негативні наслідки для їхнього благополуччя.

Різноманіття концептуальних підходів до визначення сутності тіньової економіки дозволяє створити багатогранну картину цього явища. Кожен з підходів фокусується на окремих аспектах: правових, економічних, соціальних, інституційних чи психологічних. Поєднання цих підходів дає можливість більш точно і комплексно оцінити масштаби, вплив і причини розвитку тіньової економіки, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення для зменшення її негативного впливу на економіку та суспільство в цілому.

Висновки. Дослідження теоретичних засад тіньової економіки є критично важливим для розуміння механізмів її функціонування та розробки ефективних заходів державного регулювання. Аналіз існуючих наукових підходів демонструє, що тіньова економіка є складним і багатовимірним явищем, яке охоплює як економічні, так і соціальні аспекти.

Результати дослідження підтверджують, що без глибокого теоретичного осмислення тіньової економіки неможливо розробити ефективні методи її оцінювання та контролю. Відсутність єдиного підходу до визначення цього явища та його детермінант ускладнює розробку стратегій детінізації економіки.

Особливу увагу слід приділити подальшому дослідженню інституційних та соціальних чинників, що сприяють поширенню тіньової економіки, а також впливу глобалізаційних процесів і цифровізації на її масштаби. Розвиток наукових підходів у цій сфері дозволить сформувати комплексні механізми державного регулювання, які сприятимуть підвищенню прозорості економічних процесів і забезпеченню стабільного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Біляк Ю.В. Тіньова економіка як фактор загрози фінансовій безпеці держави. *Економіка та суспільство*. 2024, Випуск 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-25>
2. Краус Н.М., Краус К.М., Шевчук В.С., Панченко А.О. Тіньова економіка в Україні: причини, масштаби та наслідки розвитку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2020, 1 (5), С. 79-87.
3. Уголькова О. З., Удимович М. М. Аналіз особливостей та сучасного стану тіньової економіки в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми економіки та управління"*, 2020, Т. 4, № 1, С. 119-124. <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.119>
4. Schneider, Friedrich, and Dominik H. Enste. "Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences." *Journal of Economic Literature*. 2000, Vol. 38 (1), P. 77–114. DOI: 10.1257/jel.38.1.77
5. Schneider F. The Shadow Economy in Europe. 2013. p. 89–167. URL: <https://static.ecestaticos.com/file/bc4/e25/7cb/bc4e257cb0ee735c63089d46abce9f28.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
6. Кундицький О. О., Сенишин О. С. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та наслідки існування. *Modern Economics*, 2018, №10, С. 70 -75. [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-12)
7. Гордійчук М. Тіньова економіка: позитивні та негативні ефекти. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2019, Vol. 5, No 3, P. 2001 – 2007. DOI: 10.22178/pos.44-3
8. Кудласевич О. М. , Новик Т. В. Тіньова економіка: теоретичні аспекти. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche Sezione 1. Teoria economica, economia macro e regionale*. Bologna, Repubblica Italiana, 26 aprile, 2024. DOI 10.36074/logos-26.04.2024.005

9. Приступа Т.В., Чайковська М.А. Тіньова економіка та її вплив на соціально-економічний розвиток України. *Приазовський економічний вісник*. 2019, Випуск 1(12), С. 56 -61.
10. Zukauskas, V. Lithuanian Shadow Economy. Lithuanian Free Market Institute, Lithuania, 2013.
11. Kiani, M., Ahmed, A. & Zaman, K.. Combining qualitative & quantitative approaches for measuring underground economy of Pakistan. *Quality & Quantity*, 2015, 49(1), P. 295–317.
12. Schneider, F. & Williams, C. The Shadow Economy. The Institute of Economic Affairs. London, U.K. 2013.
13. Feige. E. The Underground economies. Tax evasion and information distortion. Cambridge: Cambridge University Press. 2007.
14. Smith, Ph. Assessing the Size of underground economy: the Canadian statistical perspectives. Canada. 2006. [Електронний ресурс] URL: <http://www.statcan.gc.ca/pub/13-604-m/13-04-m1994028-eng.pdf>.
15. Maria - Mihaela Postea, Monica-Violeta Achim Estimation methods for the shadow economy: A systematic literature review. *24th RSEP International Conference on Economics, Finance & Business – Virtual/Online 24-25 February 2022, Holiday Inn Vienna City, Vienna, Austria*. P. 156-169. DOI: <https://doi.org/10.19275/RSEPCONFERENCES165>
16. Paraskevi Koufopoulou, Colin C. Williams, Athanassios Vozikis and Kyriakos Souliotis Shadow Economy: Definitions, terms & theoretical considerations. *Advances in Management & Applied Economics*, 2019, vol. 9, no. 5, P. 35-57.
17. Sarsen Zhanabekov Robust determinants of the shadow economy. *Bulletin of Economic Research*. 2022, Volume 74, Issue 4. P. 1017–1052. <https://doi.org/10.1111/boer.12330>